

ТЕОРИСКИТЕ АСПЕКТИ НА СОЦИОМЕТРИСКИОТ СТАТУС НА УЧЕНИЦИТЕ (ОТФРЛЕНИ/ПРИФАТЕНИ) И НЕГОВОТО ОБРАЗОВНО ЗНАЧЕЊЕ

М-р Ана Станковска
Проф. д-р Соња Петровска
Универзитет „Гоце Делчев“-Штип

Резиме

Живееме во време на егзистенцијални парадокси. Од една страна милиони луѓе гладуваат, а од друга страна непроценливо големи финансиски средства се трошат за вооружување и војни. Милиони луѓе живеат во социјална, културна и технолошка изолација, а на другата страна се развиваат nano технологии и се истражува свемирот. Глобализацијата продира во секој сегмент од човековиот живот и создава скоро неразрешливи дилеми за суштината на човековото опстојување. Во вакви услови опитествата кои се стремат да ги достигнат целите на побогатите, подемократичните и похуманите често се соочуваат со проблеми од вредносен карактер. Отсуствува компатибилност меѓу реалниот живот, прокламираните училишни цели и вековните напори на семејството да го зачува својот воспитен интегритет.

Трудот претставува преглед и анализа на теориски концепции и истражувачки наоди кои го актуелизираат и потврдуваат значењето на социјалната интеракција во ученичкиот колектив како детерминанта која може да влијае на квалитетот на социјалната интеракција во поширокиот опитествен контекст. Постојат неотповикливи докази дека социометрискиот статус на учениците во ученичкиот колектив влијае на нивниот социјален, емоционален и когнитивен развој. Дека статусот на прифатеност и отфрленост се временски релативно стабилни и преносливи во други групи. Оттука се поставува потреба од воспоставување на нова парадигма која ќе промовира уште еден показател (социјална интеракција) за мерење на квалитетот на училишното образование.

Клучни зборови:

Социометриски статус, социјална интеракција, образование, ученици

The theoretical aspects of the social status of students (rejected / accepted) and its educational importance

Summary

We live in a time of an existential paradoxes. On the one hand millions of people are starving, on the other hand incalculable funds are spent on weapons and wars. Millions of people live in a social, cultural and technological isolation, and on the other hand are developed new nano technologies and the space has been researched. Globalization penetrating every segment of human life and creates almost

undisguised doubts about the essence of human existence. In such circumstances societies aspiring to reach the objectives of the wealthier, more democratic often face problems of valuable information. Lack of compatibility between real life, proclaimed school goals and centuries of family efforts to preserve its educational integrity.

This paper presents an overview and analysis of the theoretical concepts and research findings actualize and affirm the importance of social interaction in pupil collective as a determinant that can affect the quality of social interaction in the wider social context. There are irrevocable evidence that the social status of students can affect social, emotional and cognitive development. The status of acceptance and rejection are relatively stable and transferable to other groups. Hence the question of the need to establish a new paradigm that will promote another indicator (social interaction) to measure the quality of school education.

Keywords: *Social status, social interaction, education, students*

Вовед

Во најшироките научни дискурси на педагогијата, психологијата и социјологијата социјализацијата се определува како целоживотен процес на промени на индивидуата остваруван низ интеракција со социјалната околина. Тој целоживотен процес се однесува на развој, обликување, учење и прилагодување на поединецот на социјално релевантни облици на доживување и однесување (како на пример: перцепции, мислења, ставови, сфаќања, обичаи, навики, вредности, јазик и други процеси и ситуации на околината во која живее), а заради успешно интегрирање во средината. (Zvonarević Mladen, 1976; Rot, N., 2003) Имајќи предвид дека социјалната интеракција е базична компонента на процесот на социјализација истражувачите интензивно ги истражуваат факторите, механизмите и моделите со цел да се подобри нејзиниот квалитет. Сфатено во поширок контекст овие напори се очекува да резултираат со изградување на здраворазумско и прогресивно општество кое соодветно ќе одговори на потребите на човештвото во 21 век. (Burbules, N C., Torres C A., 2000: 38)

Науките кои се занимаваат со проучување на образованието денеска се согласни дека прифатеноста на децата и младите во своите врснички групи како индикатор на социјалната интеракција значајно влијае врз нивниот социјален, емоционален и интелектуален развој. Од тие причини вредно е да се анализираат и систематизираат сознанијаа кои ќе дадат одговор на прашањето – Каково е значењето на социометрискиот статус на учениците во ученичкиот колектив за

нивните образовни постигнувања мерени низ социо-емоционални, интелектуални и академски показатели?

1. Импликации од врсничката отфленост/прифатеност

За едно дете да порасне во психофизички здрава личност, неопходно е да се земат предвид неколку развојни аспекти, помеѓу кои е и социјалниот аспект. Доколку правилниот социјален развој е попречен од одредени причини, тоа не само што може да резултира со социјална изолација, туку може да се одрази на сите останати развојни сегменти. Во поширока смисла, тоа може да влијае на целокупниот процес на градење на личноста на детето, осознавање на светот, развивање на сопствените потенцијали и спознавање на самиот себе си и опкружувањето околу себе (процес на self-actualization). Во контекст на ова, Хенкок (Hancock, 1986: 3) ќе рече дека осаменоста е еднаква на неуспех, додека присуството на луѓе околу нас е еднакво на успех. Имено, секој затворен систем е осуден на смрт, оттука интеракцијата е предуслов за воспоставување и развивање на заедницата. Согласно осаменоста често во стручно-научната литература се третира и проблемот – социјална изолација. Иако постојат различни пристапи за определување на истата воглавно оваа синтагма се користи за да се означи недостатокот на социјално интерактивно однесување, односно одбивање или изолирање од врсничките групи (Rubin, Chen, Hymel, 1993: 519). Оваа дефиниција прави дистинкција помеѓу социјално изолираните деца кои се непопуларни/отфрлени од средината, и децата кои се изолирани како резултат на недоволно посветеното внимание, односно нивната запоставеност. Непопуларните деца честопати се карактеризираат како: агресивни, недисциплинирани, повлечени и девијантни. Во ова смисла, социјално непопуларните деца спаѓаат во категоријата „невклопени ученици во социјалната матрица на училишната.“ (Bester, G & Budal, 2001: 332). Наспроти нив, во втората категорија спаѓаат децата чијашто изолација не е очигледна. Тие се запоставени или игнорирани од средината, немаат пријатели, и генерално се третирани како „повлечни“ или „заповоставени“ деца. Попрецизно, повлечени се децата кои имаат помала фреквенција на социјален живот (активност) во рамки на врсничката група. (Lewis, и Sugai, 1993: 61) Според анализите на овој проблем осаменоста претставува категорија која што во себе ги вклучува: позитивната самотија, емотивната и социјалната изолација која може да се искуси на различни начини и може да вклучува склоп од чувства на празнотија, досада, лутина и очај. *Овие манифестации можат да бидат знак за*

наставниците дека децата и младите можеби имаат проблеми со вклученоста во средината во која живеат или учат (училиште, семејство, врсници).

Загрижувачки е фактот дека голем број ученици се социјално изолирани (светски рамки). Според едно од најреферентните истражувања во светот, во последните дваесетина години, (Bullock, 1992: 92) приближно од 6% до 11% од учениците во основните училишта немаат пријатели. Земајќи го предвид значењето на ова проблематика, елементарно поставена задача на наставниците треба да биде групното работење и ширење на кругот на пријатели во врничката група.

Истражувањата (Trognon & Moore, 1993: 475; Gottman, Gonso, & Rasmusen, 1975; Kupersmidt, Coie, и Dodge, 1990,) ги потенцираат моменталните, но и долгорочните негативни последици од неприфатеноста/отфрленоста од ученичкиот колектив како средина во која најдолго и континуирано протекува процесот на врничка интеракција (деца и млади). За оние ученици кои не се прифатени од своите врсници често се констатира дека остануваат заробени во постојано негативните социјални модели на осаменост, отфрленост или изолација. Овие деца го носат товарот од широк спектар на проблеми во текот на нивните образовни кариери, зголемена е веројатноста за деликвентно однесување, за ментални болести, и доживотни емоционални пореметувања. (Asher, S., & Coie, J., Eds, 1990) Отфрленоста се појавува како причина за појава на депривирано чувство на припадност и компетентност како и чувство на осаменост (Asher et. Al., 1984), негативна слика за себе и ниско ниво на самодоверба (Boivin, Begin, 1989). Отфрлените деца претставуваат ризична група за многу асоцијални пореметувања во подоцнежниот период од животот како и за различни проблеми во процесот на прилагодување во текот на целоживотниот развој (Parker & Asher, 1987).

Компатибилно со ваквите сознанија истражувачите детектирале и значајни негативни врски помеѓу отфрленоста и различни димензии на училишна успешност. Учениците со понизок социометриски статус, односно пониско ниво на прифатеност од врсниците покажуваат и послаб училиштен успех (Miranda J. Lubbers et al., 2006; Wentzel, K. R., & Caldwell, K. 1997; Wigfield, Eccles, & Rodriguez, 1998; Wentzel, 2003; Zettergren, 2003; Hatzichristou & Hopf, 1996; Wentzel & Asher, 1995), понизок е процентот на дипломирани ученици (Risi, Gerhardstein &

Kistner, 2003) и истите се наоѓаат под поголем ризик од прекинување на образованието. (Според: Miranda J. Lubbers et al., 2006: 492).

Како и кај нас, така и во развиениот свет се поголем образовен проблем станува честото отсуство на учениците од училиште. Резултатите од едно германско истражување спроведено на примерок од 140 ученици од трето и четврто одделение чија цел била да се откријат причините заради кои децата не покажуваат волја да одат на училиште покажуваат дека оние кои имаат низок социометриски статус демонстрираат одбивност кон настава, најчесто немаат контакти или имаат непријатни контакти со своите врсници – всушност припаѓаа во групата на изолирани. Попрецизно, 80% од учениците не сакаат да одат на училиште заради нискиот социометриски статус, заради нивната изолираност од врсниците и осаменост. (Tim, Carrolla, 2011: 197-206).

Наспротив овие показатели многу истражувања ги детектираат воспитно-образовните придобивки од прифатеноста на учениците (предадолесцентски и адолесцентски период) во врничките групи.

- Популарните ученици поминуваат повеќе време во активности поврзани со учењето и стекнување на знаења за време на часовите. (Vosk et al., 1982).
- Популарните ученици имаат помалку акдамски проблеми наспроти отфрлените. (Coie & Dodge, 1988)
- Тие се покооперативни и подобри лидери и воопшто се социјално повешти. (Coie & Dodge, 1988)
- Популарните ученици, оние кои остваруваат позитивна интеракција со своите врсници покажуваат повисоки училишни постигнувања. (Green et al., 1980).
- Популарните ученици се академски поуспешни и повеќе им помагаат на останатите ученици наспроти учениците кои имаат просечен статус. (Wentzel & Asher, 1995).
- Учениците со висок социометриски статус покажуваат значајно подобар училишен успех наспроти учениците со низок социометриски статус. (Крњајиќ, 1981; Zettergren, P., 2007).
- Прифатеноста во групата на врсници се покажала како добар предиктор за развојот на менталното здравје (Robins i Rutter, 1990; Kupersmidt i Patterson, 1991; Boivan i sar., 1994, prema: Ladd, 2005; Parker i Asher, 1987). (според: Petrović Jelica i Marija Zotović, 2007: 442)

И покрај евидентните показатели за влијанието на социометрискиот статус на учениците на воспитно-образовните исходи не смее да се сфати дека истото е еднонасочно. Уште пред повеќе од

две децении, Вендзел (Wentzel, 1991) во своите истражувања потврдува дека постои двонасочна врска помеѓу училишниот успех и односите во врсничките групи. Со други зборови, квалитетот на односите меѓу врсниците влијае врз училишниот успех и обратно, училишниот успех влијае врз квалитетот на односите меѓу врсниците.

Една од глобалните цели на основното и на средното образование е развивање на социјално одговорни личности. Во тој контекст Вендзел (Wentzel, 1991), уште пред повеќе од дваесет години, проучувајќи ја социјалната интеракција во ученичкиот колектив потврдил дека социјално одговорното однесување, истражено преку неколку димензии (соработува, споделува, им помага на другите деца кога имаат проблем, започнува тепачка, ги крши правилата), посредува во односите помеѓу училишниот успех, врсничкиот социометриски статус и процесот на саморегулација. Популарните ученици постигнуваат подобри училишни резултати од врсниците со просечен статус. Тие исто така се социјално поодговорни, на соодветен начин ги решаваат проблемите, а нивните врсници им укажуваат поголема доверба. Социјално одговорното однесување го потпомага развојот на позитивна социјална интеракција што пак води кон создавање на значајни когнитивни и мотивациони извори кои се битни за учењето. (Според: Спасеновић, Вера, 2003: 278)

Сите наоди од посочените емпириски и теориски расправи посветени на значењето на прифатеноста/отфрленоста на децата и младите во ученичкиот колектив за воспитно-образовните исходи ни даваат за право синтетизирано да ги посочиме можните причини за поврзаноста меѓу академските и социјалните проблеми кај децата:

- Децата кои неподготвени поаѓаат во училиште се соочуваат со проблеми во наставата. Како последица на фрустрациите поврзани со училишната работа, како последица на анксиозноста и досадата заради неадекватно нивно вклучување во наставните активности, се појавува и неприфатливото социјално однесување (пр: вознемирување на другите). Така, врсниците може да ги отфрлат ваквите деца. Или заради тоа што тие навистина им сметаат во работата или пак заради тоа што наставникот овие деца ги означува како деца со дисциплински проблеми.
- Другата причина за отфрлањето на учениците може да биде и самата академска успешност која го определува социјалниот углед на ученикот во ученичкиот колектив.
- И конечно неразвиените адекватни социјални вештини на учениците и интеракциската клима (поттикнува/непоттикнува

врсничка интеракција) која ја воспоставува наставникот во училиницата.

Учениците кои имаат проблеми во социјалните односи и кои го имаат искусено врсничкото отфрлање можеби не се вклучени во училишни ситуации значајни за учење и посебно значајни за развој на социјалните вештини за што пак сметаме дека е најодговорен наставникот. Колку посветено и на кој начин тој ќе ја креира социо-емоционалната клима во ученичкиот колектив како група, колку ќе обезбеди индивидуален пристап за секој ученик во промовирање на неговите позитивни социјални постапки, колку ќе им изразува доверба на своите ученици за училишен напредок, колку ќе биде искрен и доследен во промоција и поддршка на другарството, колку ќе го промовира принципот на кооперативност наместо компетитивност, е значајно за превенирање на социјално непосакуваното однесување кај децата и младите и обезбедување на прифатеност на секој поединец во училиницата. Во оваа насока врз основа на едно пообемно емпириско истражување Станковска Ана (2013) заклучува: Учениците кои го имаат статусот на популарни, во значително поголем број од отфрлените, искусиле однос со нивните одделенски раководители за кој е карактеристична доследност во: поддршката и помошта за развој на самопочитта, самопотврдувањето и сигурноста (индивидуално ниво); поттикнувањето да другаруваат со ученици од различен пол, семејно потекло и успех и поттикнување да бараат и пружаат помош од/на соучениците во врска со учењето (колективно ниво). (Станковска А. 2013:109)

Заклучок

Проучувањето на социометрискиот статус на учениците како показател за видот на социјалната интеракција и причините за изолираност, отфрленост и прифатеност на учениците е значајно заради креирање на превентивни мерки и хумани дидактичко-методички приоди во воспитно-образовната работа во училиштето зошто се чини дека токму овде е генезата на многу вредносни проблеми со кои се соочува општеството во 21 век.

Во тој контекст училишната воспитно-образовна практика треба овој проблем да го вгради во своите развојни цели кои ќе имаат траен, континуиран и задолжителен карактер, а креаторите на образовните политики и науката социјалната интеракција меѓу врсниците да ја предвиди како показател за мерење на квалитетот на педагошката работа.

Заради олеснување на процедурите за мерење на социјалната интеракција и определување на социометрискиот статус на учениците треба да се искористат можностите кои ги нуди современата ИК технологија.

Библиографија

Bullock JR (1992): Children without Friends. Who are they and how can teachers help? *Children Education*, 69:92-96;

Coie, J. D., & Dodge, K. A. (1983): Continuities and changes in children's social status: A five-year study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 29, 261–282;

Coie, J. D., Dodge, K. A., & Coppotelli, H. (1982): Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18,557–570;

Coie, J.D. & K.A. Dodge (1988): Multiple sources of data on social behavior and social status in the school: a cross-age comparison, *Child Development*, Vol. 59, No. 3, 815–829;

Kenneth H. Rubin, William M. Bukowski, & Jeffrey G. Parker. (2007): *Peer interactions, Relationships, and Groups* DOI: John Wiley & Sons. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470147658.chpsy0310/full>, 17. 01. 2012.)

Lewis, T. J., & Sugai, G. (1993): Teaching communicative alternatives to socially withdrawn Behavior: An investigation in maintaining treatment effects. *Journal of Behavioral Education*, 3, 61-75.

Miranda J. Lubbers a., Margaretha P.C. Van Der Werf a Tom A.B. Snijders b Bert P.M. Creemers c Hans Kuyper (2006): The impact of peer relations on academic progress in junior high, *Journal of School Psychology* 44 (2006) 491–512,

O'Neil, R. et al. (1997): A longitudinal assessment of academic correlates of early peer acceptance and rejection, *Journal of Clinical Child Psychology*, Vol. 26, No. 3, 290–303;
http://www.stats.ox.ac.uk/~snijders/Lubbers_vdWerf_Snijders_Creemers_Kuyper_2006.pdf

Петровска Соња (2010): Училишна педагогија и училишна организација (одбрани поглавј), Штип, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип;

Станковска Ана (2013): Социјалната интеракција во ученичкиот колектив и социоекономскиот статус на ученицотен Необјавен магистерски труд, Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип;

Trognon, A. (1993): How Das the Process of Interaction Work When Two Interlocutors Try to Resolve a Logical Problem? *Cognition and Instruction*. Vol. 11, 3–4, 325–345;

Stepanović I.: Određenje vršnjačke interakcije i istraživanje njene uloge u kognitivnom razvoju u kontekstu Pijažeoovog I socio-kulturnog pristupa, *Psihološka istraživanja*, Vol. XIII (2), 2010. 219-240;
http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/Psiholoska%20istrazivanja/XIII_2/03/download_ser_lat

Stepanović, I. (2007). Mišljenje u adolescenciji: razvojni tok i uloga porodice. Beograd: Filozofski fakultet, Institut za psihologiju;

Stepanović, I. (2010): Uloga asimetrične vršnjačke interakcije u razvoju formalno-operacionalnog mišljenja. Doktorska teza. Beograd: Filozofski fakultet;

Спасеновић Вера, (2003): Вршњачка прихваћеност/одбаченост и школско постигнуће, БИБЛИД 0579-6431; 35, стр. 267-288.
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0579-6431/2003/0579-64310335267S.pdf>